

Kapitalets och klasskampens globalisering i historiskt perspektiv

Beverly J. Silver

Forces of Labor: Workers' Movements and Globalization Since 1870

Cambridge University Press, 2003.

Det är ett fascinerande mönster som framträder i Beverly J. Silvers banbrytande historiska genomgång av kampdynamiken mellan arbetarklass och kapital i den samhällsliga reproduktionsprocessen och dess globalisering sedan 1870. I boken *Forces of Labor* visar hon övertygande att klasskampen, tvärtemot vad många tongivande samhällsdebattörer även inom vänstern anser, långt ifrån har spelat ut sin roll som historiens drivkraft. Arbetarklassens kamper och rörelser tar sig bara nya uttryck över tid och rum. På samma gång gör hon upp med historielöshet, falska föreställningar och övertoner när det gäller såväl globaliseringsbegreppet som "post-fordismen". Hennes hoppfulla tes är att "where production goes, struggle goes". Genom den historia hon tecknar använder hon sig av två olika men ofta överlappande typer av arbetarkamp, en pendeltyp där ömsom arbetarna, ömsom kapitalisterna har överhanden (efter Polanyi, se nedan), och en stegvis där arbetarnas kamp stiger kvalitativt i en spiralliknande process (efter Marx).

Silver har haft tillgång till ett digert empiriskt källmaterial från den nya forskningsdatabasen *World Labor Group* (WLG) – nämligen alla de nästan 100 000 tidningsartiklar ur *London Times* och *New York Times* som nämnt arbetsmarknadskonflikter och arbetarkamp runt om i världen under perioden mellan 1870 och 1996. I linje med *Wallersteins* världssystemteori¹ laborerar hon mycket med förändringar och generella mönster över tid och rum.

Genom att anknyta till *Marx'* teorier i första bandet av *Kapitalet* visar Silver ifrån en sociologisk utgångspunkt hur produktionen ständigt har revolutionerats och genomgått omorganisering, vilket även påverkat arbetarklassens formering. Arbetarklassens kamper, liksom konkurrensen mellan enskilda kapital, sätter ständigt upp nya hinder för fortsatt kapitalackumulation. Kapitalet jagas därför successivt på flykten i ett cykliskt förlopp, dels runt jordklotet till nya platser och dels till helt nya branscher. På så sätt förändras arbetarklassens sammansättning under historiens gång samtidigt som kampernas globala karaktär skiftar.

Bilarbetarnas kamper

Kampen inom bilindustrin var central för klasskampen under 1900-talet och dess historia är ett bra och illustrativt exempel på *Silvers* teser. Bilindustrins vagg låg i den amerikanska mellanvästern i 1900-talets början. Den nya kontinuerliga flödesproduktionen (inklusive det löpande bandet) som etablerades där innebar ökad koncentration och centralisering. Syftet var att öka utsagningsgraden/produktiviteten genom att underminera arbetarnas förhandlingsmakt på arbetsmarknaden genom att homogenisera och avkvalificera arbetet vilket öppnade upp för att utnyttja arbetskraftsreserven med liten eller ingen industriell erfarenhet. Massan av oorganiserade blev svåra att rekrytera för fackföreningarna och vänsterpartierna som då dominerades av yrkesutbildade hantverkare.

Men det löpande bandet skapade samtidigt nya svagheter för kapitalet eftersom ett stopp eller en störning någonstans i den långa produktionskedjan fick spridningseffekter och kunde på så sätt orsaka stor skada. Denna *positionella* arbetarmakt var en viktig förklaring till varför arbetarna så framgångsrikt kunde få igenom långtgående krav såsom löneökningar och fackliga rättigheter genom sittstrejker utifrån en militant minoritet, delvis organiserad i *CIO*, i den amerikanska bilindustrin på 30-talet. Det kostade att stävja arbetarnas kamper och dessa massiva löneökningar lade grunden för den amerikanska versionen av keynesianism – *New Deal*. Resultatet av 30-talets kamper i USA fick följdverkningar i form av en klasskompromiss baserad på masskonsumtion, som möjliggjordes av ökad produktivitet och kapitalackumulation som alltså till viss del spillde över i arbetarklassen, som varade i fyra decennier. *Keynesianismen* baserades på ett trepartsavtal mellan regeringar, fackföreningar och företagsledning och syftade till att fackföreningarnas verksamhet skulle erkännas om de i sin tur accepterade att inte lägga sig i ledningen och fördelningen av arbetet, såsom organisatoriska förändringar och produktivitetshöjande rationaliseringssträvanden.

Här i Sverige hade fackföreningsrörelsen accepterat arbetskraftsköparnas maktställning på arbetsplatsen redan i och med *decemberkompromissen* 1906 genom paragraf 23 (senare §32). Men denna typ av samförståndsanda märks tydligast i fackföreningspressen speciellt efter kollektivavtalslagen 1928 då man svänger från att tidigare ha kritiserat *tayloristisk* arbetsorganisation till att mer eller mindre bli pådrivande anhängare av rationalisering av produktionen i största allmänhet.

¹ Se t ex Immanuel Wallerstein, *Den historiska kapitalismen*, Arbetarkultur 1985.

Det *Komintern*-anslutna *SKP* manade visserligen till kamp mot ”den kapitalistiska rationaliseringen”, men det var inte det tekniska och arbetsorganisatoriska i den omedelbara produktionsprocessen som man kritiserade, utan rationaliseringens effekter på löner och arbetstid. Inte heller syndikalisterna i *SAC* var kritiska mot *taylorismen* som sådan vid denna tid, utan betonade i sin tidskrift *Syndikalismen* snarare att det som behövdes var arbetarorganisationernas övervakning av den.² *Marx’ Kapitalet* kom för övrigt ut i svensk översättning först två år senare.

På grund av de amerikanska bilarbetarnas framgångar minskade profitkvoten i bilindustrin, men nya fabriker anlades då istället kapitalistiska kärnländer i Västeuropa och Japan, framförallt under efterkrigstiden. I Europa var fabriksregimen snarlik den amerikanska, men i Japan där bilindustrin byggdes upp alldeles i efterdyningarna av ett större arbetaruppror introducerades istället en ny typ av produktionssystem, *toyotism*. Detta baserades på en tudelad arbetsstyrka bestående av en mindre kärna av livstidsanställda arbetare som kombinerades med en större buffert utbytbara arbetare anställda hos underleverantörer. Den mindre kärnan av privilegierade arbetare med livstidskontrakt är den främsta förklaringen till varför man i Japan som enda undantag i historien kunde åstadkomma en bilboom utan arbetaruppror. Anställningstryggheten var själva basen för deras motivation till att medverka i *kaizen* (”ständiga förbättringar”) och långvarig arbetsfred, eftersom de utifrån sin företagsanknutna position inte uppfattade samförståndet som någonting som tydligt riktades mot dem själva. Arbetarna i skiktet av underleverantörer bestod i Japan till en början av kvinnor och migranter från landsbygden. Senare flyttades detta skikt av arbetsintensiv produktion till andra länder.

I Europa däremot briserade bilarbetarnas militanta kamper vid löpande bandet i slutet av 60-talet i en direkt motsvarighet till vad som hade skett i USA på 30-talet. Man vann till och med både större kontroll över produktionen och större löneökningar, men denna gång var kapitalet desto snabbare på att omlokalisera produktionen till nya platser som Sydafrika, Brasilien och Sydkorea. Även i dessa länder uppstod därför stridbara och likartade arbetarrörelser på bilfabrikerna som under sin höjdpunkt på 80-talet även samverkade och stärktes ömsesidigt med bredare sociala rörelser för demokratiska rättigheter och liknande. Kapital omlokaliseras därför ännu en gång till låglöneländer, nu till Kina och norra Mexiko. I Västeuropa inrättades nya korporativistiska fabriksregimer i form av ökat medbestämmande över produktionen i utbyte mot att facken disciplinerade arbetarna. I Sverige tog sig detta uttryck i bland annat *MBL*-avtalet 1977 som svar på sabotagen och de vilda strejkerna³.

Dessutom återinvesterades kapital i bilproduktionen i USA, fast nu i högautomatiserad form. Men den *toyotism* som importerades till väst samt till de japanska företagen i Sydostasien och Latinamerika saknade den kärna av privilegierade arbetare som tillsammans med en större buffert utbytbara arbetare utgjort dess bas. Utan den trygghet som livstidsanställningen innebär blir *toyotismens* ”magra” produktion enbart ”*lean & mean*” istället för ”*lean & dual*”. Arbetarna har inte varit lika samarbetsvilliga när det gäller att delta i samverkansprojekt såsom *kvalitetscirklar* (*QC*). På *Mitsubishi* i Thailand till exempel har man därför tvingats avskaffa dessa cirklar. Även *just-in-time*-produktionen (*JIT*) har visat sig vara till och med mer störningskänslig än den *fordistiska* massproduktionen, vilket kan gynna strejker, och inte minst mindre men ofta effektiva övertidsblockader, i komponentfabriker och transporter. Ett exempel på detta är när arbetarna på *GM:s* växellådsfabrik i Detroit, som levererar delar till fabriker i hela Nordamerika, fick sina krav tillgodosedda efter endast tre dagars strejk i juli 1997.

Produktcykler och kampfaser

Utifrån den översikt av bilindustrins utveckling som *Silver* presenterat, samt den kampcykel som den givit upphov till, kan vi dra vissa slutsatser. Klasskonflikten, liksom investeringar, inom en bransch flyttar sig geografiskt över tiden, men också mellan olika branscher. Tilltagande konkurrens mellan kapital och/eller arbetarkamp leder till minskad profitkvot som tvingar kapitalet att omformas och globaliseras, vilket i sin tur skapar en ny starkt arbetarklassformering och nya kamper. I *Silvers* analys är det centralt att kapitalet alltid försöker stävja den minskade profitkvoten genom att agera på någon av dessa tre nivåer:

- a) ”rumsfix” – geografisk omlokalisering av branschen, att flytta produktionen
- b) ”teknologisk/organisatorisk fix” – processinnovationer samt förändring av produktionssystem, arbetsorganisation
- c) ”produktfix” – att byta bransch

Kapitalismens historia kan beskrivas i form av produktcykler (textilindustrin, bilindustrin osv) som i övergångarna lappar över varandra. Produktcyklerna initieras i höginkomstländerna. Arbetarklassens formering och kamp är nyckelprocesser som (tillsammans med konkurrensen mellan kapital) ligger bakom skiftet mellan faser inom en produktcykel, samt övergången

² Kjell Jonsson, *Taylorismen och svensk arbetarrörelse 1913–1928*, Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia #19–20 (1981).

³ Se Åke Olssons inledning *Den fördömda strejken* i Ragnar Järhults bok *Nu eller aldrig. En bok om ”den nya strejkrörelsen”*, Liber 1982; samt Gösta Hulténs *Arbetsrätt och klassherravälde. Kring strejklagarnas historia*, Rabén & Sjögren 1978.

mellan olika produktcykler som svar på fallande profitkvot.

”Rumsfix” och ”teknologisk/organisatorisk fix” samverkar med arbetarkampen på ett historiskt specifikt sätt, men det finns även invarianta mönster som går igen i historien och därför kan säga oss något om framtiden. Produktcykeln drabbas av tilltagande konkurrens med tiden, vilket leder till en intensifierad jakt på sänkta kostnader, speciellt löner. En produktcykel inleds med en innovationsfas, övergår i en mogen fas och avslutas med en standardiseringsfas. I fallet bilindustrins produktcykel så låg innovationsfasen i USA på 30-talet, den mogna fasen i Västeuropa på 60/70-talet och standardiseringsfasen i NIC-länderna (*Newly Industrialized Countries*) på 80/90-talet.

I början av en produktcykel skapas extraprofiter, men sedan tenderar profitkvoten att minska. Därför är det betydligt enklare för arbetarna att åstadkomma varaktiga resultat och en stabil utkomst genom sina strider i början av en produktcykel än i slutet, i dess standardiseringsfas som karaktäriseras av hög konkurrens, låga löner och ökad repression. När branschen utlokaliseras till fattiga nationer finns det inte längre något utrymme för social fred genom klasskompromisser eller liknande protektionistiska kontrakt, men som liksom i tidigare faser även här ger upphov till en stärkt arbetarrörelse. Utrymmet för stabilitet minskar för varje fas i produktcykeln och därför sker kapitalets omlokalisering till nya platser snabbare än den förra, som vi sett i exemplet bilindustrin i Västeuropa jämfört med USA. Arbetslösheten för bilarbetare i nästa fas, Sao Paulo på 80-talet, steg i sin tur explosivt efter kamperna där. Men omlokaliseringen till låglöneområden i periferin som endast har en arbetsintensiv och repressiv strategi med obegränsad utbytbarhet att konkurrera med är inte entydig. Processinnovationer på 80-/90-talet innebar att höglöneområden kunde ta upp konkurrensen genom omstrukturering med ett ”teknologisk/organisatorisk fix”. Endast de områdena med de allra lägsta lönerna, Kina och norra Mexiko, kunde hävda sig i konkurrensen gentemot robotisering och *just-in-time*-produktion. Kombinationen mellan ”rumsfix” och ”teknologisk/organisatorisk fix”, som alltid uppstår som en reaktion på klasskonflikter, skapar på så sätt en geografiskt dubbelriktad process och en internationell arbetsdelning. I höglöneländer finns möjligheter för innovationer och en ny ”teknologisk/organisatorisk fix”, vilket under en övergående period innebär extraprofiter och skapar en bas för samförståndsavtal och förändrade relationer mellan arbete, stat, och kapital som ett politiskt resultat av klasskamp. Sådana sociala kontrakt medför profitabilitet kombinerat med en legitimitet för systemet. I periferin däremot, där man konkurrerar med en ständig jakt på lägre löner, leder detta till ständig legitimitetskris.

Textilarbetarnas kamper

En central produktcykel som föregick bilindustrin och överlappade övergången till denna var textilindustrin. Till skillnad från bilarbetarna så led världens textilarbetare, trots sin extrema militans, ett nästan universellt nederlag, med framförallt två undantag. För det första i innovationsfasen i Storbritannien där extraprofiter under en längre tid kunde stabilisera klasskonflikten. Textilarbetarnas fackföreningar var de starkaste där i slutet på 1800-talet som en slags motsvarighet till bilarbetarnas avantgardeposition i 1930-talets USA, på så sätt att de satte standarden och spelade rollen som riksläkare för både löner och arbetsförhållanden. Men dessa positioner nåddes i båda fallen först efter tidigare nederlag för de hantverksmässiga arbetarorganisationerna.

Efter de brittiska textilarbetarnas framgångar inleddes en om-lokaliseringsprocess när kapitalet istället investerades i andra länder med lägre löner. I alla dessa länder uppstod arbetarkamper, men eftersom produktionen inte var lika centraliserad i textilindustrin som bilprodukt-ionen skulle komma att bli så var arbetarnas *positionella* förhandlingsmakt inte så stor. Decentraliseringen innebar även att textilproduktionen anlades med en betydligt större spridning på fler länder. Textilarbetarna blev därför beroende av att utveckla allianser med andra delar av klassen och olika typer av sociala rörelser, en så kallad *associativ* makt.

Det andra stora undantaget från det universella nederlaget i textilbranschen var de arbetarkamper i periferin som uppnådde samtidighet med nationell antikolonial befrielsekamp. Textilarbetarna spelade ofta en strategisk roll i dessa massrörelser, men deras framgångar när det gällde sådant som löner och fackliga rättigheter var långt ifrån de nivåer som bilarbetarna kunnat uppnå. Det har också visat sig att de resultat som uppnåtts genom *associativ* makt i form av allianser med nationalistiska rörelser varit betydligt bräckligare än de framgångar som tillkämpats genom *positionell* klassmakt. När massrörelsernas ledare väl fått kontroll över staten har en stor del av det tidigare breda stödet till arbetares och bönders kamper alltid försvunnit. Denna trend har ytterligare förstärkts när sådan kamp besvarats genom aktivt amerikanskt stöd till repressiva antikommunistiska regimer som i Brasilien, Iran och Syd-Vietnam.

Utlokaliseringen av textilindustrin runt om i världen skedde samtidigt som en ursprunglig ackumulation och proletarisering i form av avskaffandet av självförsörjande ekonomier. En strid ström av nya proletärer i behov av lön för att kunna överleva skapades och mobiliserades som arbetskraft. De kamper som utvecklades mot förstörandet av traditionella levnadssätt tog den form som beskrivits av *Karl Polanyi*⁴ och som innebär att arbetarna kämpar mot att behandlas som

⁴ Polanyi är ekonom-historiker som kanske framförallt är känd för sitt verk om 1800-talets kapitalism *Den stora omdaning*, 1944.

varor och underordnas marknadskrafterna, mot proletarisering. Dessa kamper skiljer sig enligt *Silver* kvalitativt från de *Marx* beskrivit i *Kapitalets* första band som istället handlar om hur de redan proletariserade arbetarna i den kapitalistiska produktionen kämpar för en större andel av mervärdet och större kontroll över arbetsprocessen.

Framtida nyckelbransch för arbetarkampen?

Silver diskuterar vilken bransch eller vilka branscher som skulle kunna få en ledande roll för arbetarkampen i det nya århundradet. Som möjliga kandidater nämner hon halvledarindustrin, tjänsteproduktion för privatpersoner och företag (kontorsarbete) samt den starkt växande utbildningssektorn. Enligt *Silver* har dessutom transportarbetare på olika nivåer alltid haft en strategisk position i klassammansättningen genom kapitalismens historia, vilket som nämndes ovan inte minst gäller idag med *JIT*. Detsamma skulle kunna säga om arbetare i energibranscher om man tittar tillbaka på den centrala roll som kolgruvearbetare och oljearbetare spelat i klasskampen.

När det gäller den potentiella styrkan i de olika branscherna så har kontorsarbete utlokaliseras och kopplats upp mot *Internet* vilket skapat nya internationella kommunikationskanaler och möjligtvis skapat nya möjligheter till produktionsstörningar genom till exempel hacking. Lärare jobbar utspridd men har ofta en och samma arbetskraftsköpare – staten – vilket förstärker deras förhandlingsposition. Dessutom kan deras strejker få stora spridningseffekter på så sätt att elevernas föräldrar får problem att gå till arbetet om inte deras barn kan vara i skolan. Arbetare i snabbmatssektorn verkar enligt *Silvers* bedömning sakna någon motsvarande *positionell* makt. Även om en hel snabbmatskedja skulle paralyseras av strejker skulle de vanliga kunderna bara kunna gå någon annanstans för att äta.

När det gäller nyskapande kampformer i städbranschen så tar *Silver* upp kampanjen *Justice for Janitors* i USA. Precis som den lokala *Living Wage Campaign* i Baltimore som hade fokus på att förbättra löner och arbetsförhållanden för fattigbefolkningen, satsade man på en ny organisationsmodell mer baserad på hela lokalsamhället i en gemensam rörelse för hela staden. Man använde till exempel gatuprotester som påtryckningsmetoder och opinionsbildning. Styrkan byggdes upp främst genom ”gräsrotsmobilisering”, men innefattade även minutlös undersökning av industrin och dess svagheter, samt olika typer av juridiska taktiker. Precis som hos textilarbetarna i Storbritannien på 1800-talet som var utspridda på en mängd olika arbetsplatser spelar uppbyggandet av den *associativa* förhandlingsmakten genom olika typer av allianser här en avgörande roll, eftersom den *positionella* makten i stort sett saknas (förutom att de kontorslokaler och dylikt som ska städas ofta är utrustade med sådant som interna telekommunikationssystem vilket gör att de inte på ett enkelt sätt kan flyttas till en ny ort). Att arbetarna tvingas sprida kampen utanför de enskilda arbetsplatserna påminner i mångt och mycket om den klassbaserade sociala unionism som *IWW* och dess tyska motsvarighet *AAU* stod för i början av 1900-talet gentemot de reformistiska fackföreningarna⁵. Detsamma har vi på senare tid kunnat se i Sverige vid arbetarkamp i vårdsektorn där de anställda odlat kontakter med lokalsamhället och brukarna i form av patienter och anhöriga.

Förhållandena för arbetarna i dessa lågavlönade tjänstesektorer liknar också mer textilarbetarnas situation på 1800-talet än bilarbetarnas på 1900-talet. Arbetarklassen i dessa branscher består till stor del av kvinnor och immigranter, vilket har inneburit att till exempel frågan om medborgarskap knutits samman med andra klass- och könsrelaterade aspekter i kamperna. Dessa immigrantarbetare, som i dagens USA huvudsakligen kommer från Centralamerika, har med sig erfarenheter av klasskamp i sina forna hemländer som spelar en betydelsefull roll för den politiska nysammansättningen. Liksom i början av 1900-talet lägger dagens i hög grad internationellt mobila arbetarklass en potentiell grund för solidaritet över gränserna och transnationell organisering. Gränsdragning baserad på olika medborgarskap och en tudelad arbetsmarknad var inte bara en väsentlig faktor för kapitalackumuleringen under apartheidtiden i Sydafrika utan är det inte minst i dagens USA, EU, Latinamerika, Kina och Israel/Palestina.

Arbetarrörelserna och världspolitiken

Förutom tidigare nämnda ”rumsfix”, ”teknologisk/organisatorisk fix” och ”produktfix” berör *Silver* ytterligare en form som kapitalet kan omformera sig genom – ”finansfixen”. I kristider dras kapital undan från produktiva investeringar och tar formen av rörligt spekulationskapital. Detta fenomen är som *Silvers* kompanjon *Giovanni Arrighi* visat långt ifrån något nytt⁶, utan har periodvis växt till sig under kapitalismens historia ända sedan medeltidens italienska stadstatsbaserade kapitalism i Genua och Venedig för 700 år sedan fram till idag.

Som ett svar på det sena 1800-talets ”finansfix” och växande varufiering utvecklades arbetarkamper enligt *Polanyis* typ. Denna kampvåg satte ramverket för de två världskrigen (som till skillnad från dagens krigföring var arbetsintensiva snarare än kapitalintensiva, vilket innebär att den krigförande parten inte är lika beroende av att skaffa sig arbetarklassens

⁵ Om *IWW*, se Ulf Erikssons artikel *Kampen mot arbetarna – och kampen mot arbetet*, Ord & Bild #6-7/1978, också publicerad under titeln *Revoluten mot arbetet – ”autonoma” teorier och praktiker*. <http://www.motkraft.net/tema/ideologi/ulf2>

Om *AAU*, se temat om vänsterkommunismen i Tyskland i tidskriften *Rådsmakt* #8 (1976). <http://www.arbetarmakt.nu/radsmakt/rm08b.htm>

medverkan). Förhållandet mellan krig och arbetarkamp belyser *Silver* med tesen att krigen använts för att inledningsvis ta udden av arbetarkamp och proletär internationalism genom att tvinga fram nationell enhet och samförstånd, men att de i en senare fas tvärtom faktiskt skapat förutsättningar för kampuppsving och revolutioner. Dessa samband gäller inte bara de krigförande länderna och sambandet förstärks vid världskrig.

USA:s världshegemoni var det som avlöste det sena 1800-talets "finansfix" och de båda världskrigen. Modellen byggde på masskonsumtion, ökad levnadsstandard, högre löner och viss garanterad trygghet i form av välfärdstaten. Men för de tidigare kolonierna var denna stabilitet genom klasskompromisser inte möjlig. Legitimiteten offrades för profitjakten i form av "rumsfix" och "teknologiskt/organisatoriskt-fix", vilket utlöste militanta arbetarkamper i de nya centren för ackumulation som Polen, Brasilien, Sydafrika och Sydkorea. Kapitalet tog sin tillflykt till en ny "finansfix" som varat de senaste 25 åren och som i sin tur utlöste nya kamper av *Polanyis* typ sedan 1980-talet i stil med livsmedelskravaller mot *IMF*'s strukturanpassningsprogram, en kamp till försvar för tidigare levnadsstandard och mot fördjupad varuifiering av arbetskraft, land och den tidigare statliga sektorn (i Kina med dess groende arbetarrevolter har till exempel kanske så många som nästan 100 miljoner tidigare statligt anställda fått sparken).

Silvers förhoppning inför det nya årtusendet är en nyuppväckt internationalism som förbinder arbetarkamper av både *Polanyis* och *Marx*' typ, att proletariatet ska formera sig som totalitet över gränser och uppdelningar. En intressant teoretisk aspekt med *Silvers* angreppssätt är att hon bidrar med en ny vinkling åt klassisk operaistisk teoribildning à la *Mario Tronti*⁷ som delvis överkommer tidigare brister och förenklingar i denna strömning. Ett exempel på den tidigare varianten är *Karl-Heinz Roths* historiska forskning om "den andra arbetarrörelsen" utanför institutionerna i Tyskland⁸. Roth har dokumenterat hur denna kommit till uttryck i ett dagligt minikrig mot utsugningen i form av sabotage, upplopp, vilda strejker, fabriksockupationer och även arbetarråd och arbetarmilis under den revolutionära perioden efter 1917/1918 (samt visat att denna andra arbetarrörelse existerade både före, under och efter NS-regimen). Den andra arbetarrörelsens kamp har alltså handlat om att negera kapitalet och sin egen roll som arbetskraft, vilket även rimmar bra med *Marx*' definition av den verkliga kommunistiska rörelsen⁹. En klar brist med *Roths* angreppssätt är dock att han med sitt operaistiska arv snävar in sin fokus genom att försöka identifiera ett klassavantgarde och därför tenderar att ideologisera och mytologisera vissa skikt av klassen i sin analys – invandrare, kvinnor och oskolade massarbetare i största allmänhet¹⁰. Klassbegreppet blir då i värsta fall identitetspolitiskt och dogmatiskt. *Silver* behandlar istället klassbegreppet som något föränderligt i dialektiken mellan teknisk och politisk klassammansättning, i dialektiken mellan arbetarklassen som objekt/variabelt kapital och som "medvetande"/"parti", för att tala med *C.L.R. James*¹¹. Det visar helt klart på en väg framåt.

April 2004

⁶ Giovanni Arrighi, *Det långa 1900-talet. Om makt, pengar och kapitalets globalisering*. Daidalos 1995.

⁷ Silver refererar till Mario Trontis klassiska verk *Operai e Capitale* från 1971.

⁸ Karl-Heinz Roth, *Den 'anden' arbeiderbevaegelse*, GMT 1976.

⁹ "Kommunismen är för oss inte ett tillstånd som ska uppnås, inte ett ideal, efter vilket verkligheten skall rätta sig. Det vi kallar kommunism är den verkliga rörelse som upphäver det nuvarande tillståndet." ur Den tyska ideologin, *Människans frigörelse*, Daidalos 1995.

¹⁰ För kritik av Roth, se framförallt Steve Wright, *Storming Heaven* s 183-185, 193, 194 (Pluto Press 2002) samt den danska tidskriften *Kurasje* #14.

¹¹ C.L.R. James, *Notes on Dialectics*.